

TEORETICKÉ INICIATÍVY IGORA HRUŠOVSKÉHO

ELENA VÁROSSOVÁ

Jubileá významných osobností bývajú nielen milou príležitosťou blahoželať jubilantom, ale sú spravidla aj podnetom k úvahe nad ich dielom a jeho významom v širších súvislostiach ideovo-teoretických a kultúrno-spoločenských. O takúto dvojitú úlohu by som sa chcela pokúsiť pri príležitosti 60. narodenín nášho popredného filozofa, Igora Hrušovského.

Zdravica, ktorú adresujem profesorovi Hrušovskému v mene celej filozofickej obce — z veľkej časti jeho vlastných žiakov a poslucháčov — je iste tou ľahšou časťou vytýčenej úlohy. Zložitejšie a náročnejšie je obsiahnuť a zhodnotiť Hrušovského prínos v rozvoji teoreticko-filozofického myslenia a vedecko-kultúrnych snáh na Slovensku. V osobe Hrušovského vstúpil do slovenskej, v minulosti veľmi nenáročnej a nerozvinutej filozofickej tvorby, duch mnohostranne aktívny a diferencovaný, európsky vzdelaný a orientovaný na najmodernejšie vedecké problémy, progresívne kultúrne a spoločenské ideály. V tomto smere i cielavedome pôsobil v svojej rozsiahlej teoretickej tvorbe, v činnosti pedagogickej a kultúrno-organizačnej, ktorou výrazne poznačil tvárnosť slovenskej filozofie za posledných dvadsať rokov.

Zhodnotiť v celom rozsahu¹ a s maximálnou objektivnosťou Hrušovského dielo je úloha náročná nielen zo spomenutých kvantitatívnych dôvodov a problémovej diferenciacie. Samé Hrušovského filozofické názory prekonal — najmä v období rokov 1948—1958 určité peripetie, ba zdanlivé kolízie, ktoré nemožno náležite vysvetliť iba z interného vývoja filozofa. Predovšetkým ich možno pochopiť iba na pozadí spoločensko-politických determinantov, ktoré celkove a rozhodujúcim spôsobom určovali v spomenutých rokoch možnosti rozvoja filozofie a filozofických osobností u nás. Na podrobnú analýzu všetkých týchto otázok, ktoré sú ešte napospol otvorené, niet dnes azda ani dostatočného časového odstupu. Ob-

¹ Bibliografia knižných prác a výberový zoznam štúdií a článkov I. Hrušovského je uverejnený v tomto istom čísle v rubrike Dokumentov spolu s ukázkami zo starších prác.

jektívnejšie ju budú môcť vykonať tí, čo prídu po nás a budú veci skúmať sine ira et studio a dielo hodnotiť kritériami historikov filozofie.

Mne sa skôr žiada poukázať na dielo jubilujúceho Hrušovského v jeho celkovom vývoji a význame a dotknúť sa jeho teoretických a filozofických náhľadov v podstatných a živých zložkách, ktorými sa od začiatku až podnes usiloval a usiluje pôsobiť podnecujúco na vývin filozofického myslenia u nás. Dôvod pre takýto postup vidím aj v tom, že ide o filozofa, ktorý je teoreticky stále činný, ktorý stále publikuje, prehľbuje a rozširuje svoje doterajšie dielo s perspektívou jeho nových modifikácií.

*

Hrušovského filozofický vývoj určovali v základe dva okruhy záujmov. Po prvé záujem o vedecko-teoretickú problematiku a s ňou súvisiace filozofické a metodologické otázky, ako si ich s vývinom vedy osvojila časť modernej scientistickej orientovanej filozofie. Po druhé záujem o zákonitosti spoločensko-historického, v užšom zmysle filozofického a vedeckého vývinu, k vedeckému poznaniu ktorých dala podnet marxistická historicko-materialistická metóda.

Oba momenty, akokoľvek v istej rovine protikladné, pôsobili u Hrušovského spoločne. Spočiatku prevládal nepochybne zreteľ metodologicko-gnozeologický, najmä v duchu novopozitivismu.² No poznanie, že filozofia a veda má svoju primárnu objektívne spoločenskú podmienenosť a pôsobnosť,³ privádzalo ho súčasne k materialistickému názoru na dejiny a zdroje ideovej tvorby. Postupne pribúda u Hrušovského tretí záujmový okruh, t. j. otázky dialektiky a základné filozofické kategórie.

Zo vzájomného podnecovania a prenikania týchto záujmov vykryštalizovalo Hrušovského vedecko-materialistické ponímanie filozofie a jej predmetu, jej kategoriálneho charakteru a dialekticko-štruktúrálnej metódy. K jasnému naznačeniu stanoviska v týchto otázkach dochádza už v diele *Engels ako filozof*, ktorým sa Hrušovský otvorene prihlasuje k filozofii dialektického materializmu. To, že sa tak stalo ešte pred obdobím tzv. oficiálneho marxizmu u nás, dovolilo mu spájať odkaz klasikov s modernou teoretickou a metodologickou problematikou, ako si ju osvojil v svojej predchádzajúcej novopozitivistickej fáze. Pri veľkej erudícii a vedeckej serióznosti mohol Hrušovský za týchto okolností prispieť v mnohom, ako ukážeme neskôr, k rozvinutiu marxistickej filozofie.

Predpoklady pre spomenuté východiskové záujmy a vyústenie do dialekticko-materialistickej filozofie neboli u Hrušovského náhodné. Kotvia reálne v type jeho mysliteľskej osobnosti, vo vzdelanostnej príprave a v neposlednej miere aj v ideovo-politickej atmosfére rodinného prostredia, v ktorom sa mladý Hrušovský formoval. Uvedomelá národná tradícia, pozornosť k verejným a kultúrnym otázkam a progresívna politická orientácia boli v rodine Hrušovských samozrejmom skutočnosťou. Aj I. Hrušovský sa zapojuje pomerne zavčasu do hnutia po-

² Porovnaj prvú Hrušovského monografickú prácu *Teória vedy* z r. 1941.

³ Porovnaj nasledujúce Hrušovského knižné dielo *Vývin vedeckého myslenia* z r. 1942.

krokových mladých slovenských intelektuálov, ktorí sa aktivizovali najmä v opozícii proti konzervativizmu nacionalistických a klerikálnych kruhov na Slovensku. Čím viac sa stupňoval tlak a nebezpečenstvo reakčných síl a náhľadov v predvečer druhej svetovej vojny, tým jasnejšia a angažovanejšia bola účasť Hrušovského v duchovnej opozícii. A tým s väčšou sympatiou sa díval na program teoreticky obsiahnutý v ideách socializmu a marxizmu.

Typom tvorivej osobnosti gravitoval Hrušovský, ako sme už povedali, k vede, prípadne k vedeckej teórii. Vypelá schopnosť racionálneho myslenia a logicko-abstraktných operácií, ako i záujem o konkrétny materiál vied, mu dávali viac predpokladov na štúdium prírodovedecké než tradične humanistické. Ako univerzitné štúdium si vyberá prírodné vedy.⁴ No vývin prírodných vied podnecoval vždy, a osobitne v našom storočí, teoretických duchov k filozofickej reflexii a filozofickému zovšeobecneniu. Pri nástupe do filozofie orientuje sa Hrušovský práve v zmysle filozofického zužitkovania svojho prírodovedeckého vzdelania. Postupne trvale prechádza na toto pole⁵ a začína iniciatívne nový smer exaktného vedeckého bádania.

Jeho práce, ako svedčia recenzie, prijali pokrokové kruhy na Slovensku s porozumením a ocenením. Videli v nich jednu z významných polôh súčasnej filozofie, v našich pomeroch priebojne upozorňujúcu na problémy novej logiky, na vzájomné vzťahy vedy a filozofie, na požiadavky exaktnosti vo filozofii atď., atď. Na druhej strane ideologickí činitelia protivného tábora videli v Hrušovskom nebezpečného pokrokára a liberála a v jeho filozofii neprijateľnú vedeckú a sociálnu pozíciu.

Prvé úvahy a články z rokov 1931–1936⁶ sú viac-menej doznievaním podnetov, ktoré získal najmä štúdiom biológie. No súčasne sú tieto roky aj obdobím intenzívneho sledovania najmodernejších otázok západoeurópskej vedy a filozofie. Ako pracovník Knižnice Univerzity Komenského⁷ mal Hrušovský jedinečnú príležitosť žiť priamo pri prameňoch vedeckej literatúry a súčasne pôsobiť na jej kvalitný výber a sústavný prísun k nám.

V tridsiatych rokoch získavala značnú pozornosť teoretická iniciatíva Viedenského krúžku. Carnapova kritika tradične poňatej filozofie a jej postupov ukázala nepochybne jednu z prífazlivých ciest zexaktnenia filozofie. Prífazlivú najmä pre tých, ktorí hľadeli aj na filozofiu výlučne požiadavkami vedy a abdikovali na jej špecifické miesto v systéme duchovných aktivít človeka. Raison d'être filozofie ako filozofie zdal sa otrasený nielen tým, že mnoho problémov tradičnej filozofie prevzala veda, ale najmä tým, že tzv. vedecky neopodstatnené otázky, t. j. otázky, ktoré nemajú možnosť exaktného empiricko-racionálneho verifikovania, sa z filozofie vylúčili. Čo zostalo vyhradené vedeckej filozofii, dalo sa

⁴ V odbore prírodných vied získava Hrušovský doktorát r. 1930 v Prahe.

⁵ R. 1936 získava prácou *Invencia a vývoj* doktorát filozofie v Bratislave.

⁶ Sú to napr. články: *Povaha rozumových funkcií*, Bratislava 1931, *Autogenéza*, Bratislava 1933, *Biologické a sociologické podmienky pokroku*, Bratislava 1933, *Invencia a vývoj*, 1936.

⁷ V r. 1931–45 bol Hrušovský úradníkom, od r. 1945–47 riaditeľom Knižnice Univerzity Komenského.

podľa názoru týchto teoretikov redukovať na empirickovedné a logickovedné otázky alebo na sémantické a syntaktické rozborov vedeckého jazyka.

Metodologické otázky vedy neboli, právda, vo filozofii, najmä v novovekej filozofii, bez tradície.⁸ Rozvoj teoretického myslenia v novoveku odohrával sa vôbec v plodnej súhre vývinu prírodných vied, najmä matematiky a fyziky, a filozofického reflektovania predpokladov tohto vývinu. Veľké osobnosti od Galileiho a Bacona, cez Descarta, Leibniza, Kanta, Milla, si ako prvoradá otázky filozofie kládli ozrejmovanie metodologických postupov prírodnej vedy. Na nich si preverovali aj otázku pôvodu, platnosti a dosahu poznania, od čoho záviselo filozofické chápanie skutočnosti a utváranie ich filozofických systémov vôbec. Príslušníci novopozitivismu mohli teda právom nadviazať na metodologickú problematiku klasickej filozofie ako na centrálny filozofický problém. No keďže spravili vedoslovný problém jediným oprávneným dedičom vedeckej filozofie, vedome sa vzdali celkovej filozofickej aspirácie na poznanie totality skutočnosti a zovšeobecňovanie úhrnu ľudskej skúsenosti v jednotnú syntézu poznania.

Teoretické novátorstvo reprezentované prácami Viedenského krúžku korešpondovalo s vedeckým záujmom Hrušovského. A keďže väčšina príslušníkov tohto krúžku bola i politicky progresívna,⁹ pripájala sa k vedeckej sympatii aj sympatia svetonázorová. V mnohých článkoch tohto obdobia¹⁰ zdôrazňuje Hrušovský význam novopozitivistických teoretických snáh pre modernú vedu a filozofiu. Sám získava z nich pozitívne podnety pre vlastnú tvorbu, ako to jasne ukázala jeho prvá monografická práca *Teória vedy* z roku 1941. Inšpiráciu Viedenským krúžkom možno nájsť aj v myšlienke realizácie vedeckej spoločnosti, ktorá by na Slovensku rozvíjala a aplikovala výtvarky moderného vedeckého myslenia. Takouto spoločnosťou sa stala Vedecké syntéza, na založení ktorej (1937) mal Hrušovský rozhodujúci podiel.

Hrušovský však nepristupoval k novopozitivismu bez širšieho ideového a svetonázorového rámca a nezanedbával nikdy spoločensko-politický zreteľ filozofickej práce.¹¹ K tejto otázke sa ešte vrátíme. No hneď na začiatku treba zdôrazniť, že spojenectvo s európskou a svetovou vedou zdôrazňoval aj ako dištanc od reakčných panujúcich náhľadov. V tiesnivej atmosfére tzv. slovenského štátu sleduje uvedomele program rozvíjania teórie a cestou výstavby vedeckej filozofie stavia opozíciu proti rôznym druhom ideového spiatocníctva a mystifikácie. Priamo príkladnou je v tomto ohľade Hrušovského polemika s oficiálne uznávanou filozofiou prof. Losského a Diešku.¹² A tak dochádza k istému paradoxu, ktorý

⁸ Inštruktívny prehľad o tejto problematike podáva Hrušovský v Úvode Teórie vedy, porovnaj str. 7–14.

⁹ Porovnaj, I. Hrušovský, *Rudolf Carnap*, Filozofia 1, 1966, 35 n.

¹⁰ Napr. *Moderná vedecká filozofia*, Prúdy 1938; *Carnap a logická syntax*, Slovenské smery 1938; *O. Neurath a vedecká syntéza*, Prúdy 1938.

¹¹ Paralelne s článkami s novopozitivistickou tematikou vychádzali napr. články: *Čo je dialektický materializmus*, Kultúra doby 1938; *Postavenie vedy na Slovensku*, Panorama 1938 atď.

¹² Ide o polemiku týkajúcu sa noetickej otázky o povahe poznávacieho procesu; Hrušovský z pozícií kritického realizmu a argumentami vedy vyvracia Losského a Dieškove náhľady o možnosti poznať skutočnosť bezprostredne, priamo v origináli. Polemiku vyvolala kniha Jozefa Diešku

pri štúdiu Hrušovského diela nemožno nespomenúť. Roky 1940—1945, objektívne pre rozvoj pokrokovej vedy a filozofie na Slovensku nepriaznivé, sú u Hrušovského etapou najsústredenejšej teoretickej práce a publikačnej činnosti. Sú to roky, keď Hrušovský formoval nielen základné črty svojej budúcej problematiky, ale v mnohom ohľade i jadro svojho prínosu do dejín slovenskej filozofie. *Teória vedy* (1941), *Vývin vedeckého myslenia* (1942), *Francis Bacon* (1945), *Kritika intuitívneho realizmu* (1945), *Engels ako filozof* (ukončené tiež r. 1945) a duchovne k nim patriace *Problémy noetiky* (1948), reprezentujú — každé dielo svojím spôsobom — momenty jednotného a vnútorne sa viažúceho pohľadu Hrušovského na podstatu a význam vedeckého poznania, na jeho noetiku a logiku, na jeho spoločenskú a historickú genézu a funkčnosť.

Ak k tomu pripočítame články a state uverejnené v rokoch 1940—1945 vo Filozofickom zborníku MS, zapodievajúce sa najmä metodologickými otázkami dejín filozofie¹³ a štúdie v niektorých iných časopisoch,¹⁴ zistíme, že to bolo obdobie, v ktorom Hrušovský tvorivo a smelo rozvíjal stanovisko vedeckej filozofie i filozofického materializmu a uplatňoval náročnú štrukturalistickú i dialektickú metódu. Preto o všetkých týchto prácach platí, že sa Hrušovský, po rokoch poplatnosti zjednodušenému marxizmu, môže k nim vracaf a na ne nadväzovať v svojej najnovšej tvorbe.

Je to v istom zmysle druhý paradox Hrušovského vývinu, že v podmienkach politického a spoločenského oslobodenia, o ktoré sa sám dôsledne zasadzoval, uviazla filozofia celkovo v nepriaznivej situácii. Po roku 1945 a najmä 1948 dostal síce Hrušovský mnohé zaslúžené uznania a vedecké pocty a zastával dôležité funkcie, v ktorých sa urobilo všeličo užitočného. Tiež socialistická kultúrna revolúcia priniesla pre filozofiu dôležité inštitucionálne opatrenia a nastolila podmienky pre nebývalý rozvoj tejto disciplíny u nás. Významný bol už sám fakt, že sa materialistická filozofia nastolila ako vládnuca filozofia, čo bolo Hrušovskému vnútorne blízke a sympatické. Avšak atmosféra zhubného dogmatizmu, simplifikácie a vulgarizácie podrývala v samom základe možnosti filozofie a osobnostného individuálneho vývoja jednotlivých filozofov vrátane Hrušovského.

Pravda, v niektorých Hrušovského dielach z tohto obdobia vidieť snahu udržaf kontinuitu s predchádzajúcou tvorbou. No v pravom slova zmysle sa začína k nej vracaf až v období metodologických diskusií okolo *Kapitol z dejín slovenskej filozofie*. Náročnejšie realizuje Hrušovský svoje pôvodné tvorivé zámery potom opäť v teoretických štúdiách po roku 1960 a najmä v posledných dvoch prácach *Problémy, portréty, retrospektívy* (1965) a *Strukturation und Apperzeption des Konkreten* (1966).

Kritický či intuitívny realizmus (1944), na Hrušovského *Kritiku intuitívneho realizmu* (1945) odpovedal N. O. Losskij Odpoveďou Dr. I. Hrušovskému na jeho kritiku intuitívneho realizmu.

¹³ *Metóda dejín filozofie*, Filozofický zborník MS 1941; *Vývinové faktory antickej filozofie*, Filozofický zborník MS 1942; *Zákonitosti vývinu*, Filozofický zborník MS 1943.

¹⁴ Napr. *Vzťahy vedy a spoločnosti* (Slovenské pohľady 1942). *Niektoré problémy sémantiky vedeckých štruktúr*, Sborník Vo dne a v noci, 1942; *Niektoré problémy modernej noetiky*, Slovenské pohľady 1943; Úvod ku knihe Bachofen Lykijský mýtus, Trnava 1943.

Teóriou vedy nastolil Hrušovský ako prvý v slovenskej filozofii závažný teoretický problém vedeckej metodológie. Tým založil u nás tradíciu tejto disciplíny, ktorá má už dnes dobré meno.¹⁵ V Teórii vedy podal súčasne i analýzu základných metodologických problémov, prevažne v intenciách a koncepcii novopozitivismu.¹⁶ Noetiku novopozitivismu však Hrušovský neprijíma doslovne, ale prekračuje ju od začiatku smerom k realistickej koncepcii skutočnosti. Ako historik filozofie vidím Hrušovského kritickú bystrosť v tom, že logický empirizmus novopozitivismu považuje za výsledok určitej historickej situácie vo filozofii a vo vede. Vo filozofii ho považuje za pokus o novú analytickú logiku a gnozeológiu programovým spojením empirizmu a racionalizmu, ktoré v novoveku bojovali jednostranne o prvenstvo v otázke pôvodu a podstaty poznania. Vo vede vidí v ňom riešenie rozporu medzi starými klasickými koncepciami a starým aparátom vedy a novým empirickým materiálom (*Teória relativity, Kvantová fyzika* atď.) vypracovaním novej metodológie. Metodológie nedogmatickej a pružnej, ktorá by riešila v rámci vedeckej verifikovateľnosti tak otázku pravidiel získavania nových poznatkov, ako i otázku ich teoretickej axiomatizácie.

Prínos novopozitivismu pre analýzu týchto metodologických predpokladov modernej vedy neprestal Hrušovský pociťovať ani v období, keď sa od novopozitivismu vcelku dištancoval a keď sa na pôde marxizmu neprávom odmietala i táto evidentná zásluha Viedenského krúžku. Opätovne sa vracia k myšlienke udomácnit aj v marxistickej filozofii náležitý ohľad na vedoslovný problém. Jeho najnovšie práce ukazujú však, ako sa problém vedeckého jazyka modifikuje aj u samých novopozitivistov novým poňatím povahy vedeckého poznania a väčším dôrazom na jeho sémantický a denotačný aspekt.¹⁷ No na druhej strane, podľa môjho názoru oprávnene, zostáva Hrušovský solidárny so svojím starším názorom¹⁸ o možnosti podvojného traktovania vedeckých výpovedí. Novopozitivismus prispel v tejto otázke zásadne k riešeniu otázky o rozdiel medzi empirickým a analytickým charakterom výpovedí, tým že vymedzil platnosť ich sémantickej a syntaktickej aprobácie. V štúdiu *Dialektika denotácie a syntaxe* formuluje Hrušovský problém tak, že treba rozlišovať problematiku pravdy v oblasti faktového poznania od problematiky správnosti v oblasti syntakticko-logických vzťahov,¹⁹ pričom problematika správnosti je relatívne samostatná

¹⁵ Nie je preto podľa môjho názoru historicky dosť presné, keď sa v súvisse so zásluhou novopozitivismu o exaktnú metodológiu u nás nespomína ako predchodca Filkornovho *Úvodu do metodológie vied* Hrušovského *Teória vedy*. Porovnaj M. Kusý, *O možnostiach analytickej gnozeológie*, Filozofia XXI, 1966.

¹⁶ Porovnaj kapitoly: Logická skladba vedeckého jazyka, Syntaktická a sémantická verifikácia, Axiomatizácia empirických sústav a aplikačné definície, Vedecká indukcia.

¹⁷ Porovnaj Hrušovského, *Problémy, portréty, retrospektívy*, Bratislava 1965, 63.

¹⁸ Zdôrazňuje ho v *Teórii vedy, Vývine vedeckého myslenia* (45–50), *Problémoch noetiky* (23–32) atď.

¹⁹ Porovnaj *Problémy, portréty, retrospektívy*, 53, 54.

a závisí iba od vzťahov danej vedeckej štruktúry, aj keď celková štruktúra je objektívne podmienená“.

V súčasnej logike existuje na túto otázku viacero náhľadov. Hrušovský v zhode s mnohými aj marxistickými teoretikmi odmieta ontologizovanie formálnologických vzťahov a zvýrazňuje myšlienku korešpondencie logického systému ako celku so skutočnosťou. Pritom práve táto korešpondencia je výrazom pôvodného stimulu z konkrétnej sféry i podmienkou opätovnej aplikability logiky a vedeckého systému. Oproti absolutizácii týchto dvoch zreteľov usiluje sa Hrušovský o ich dialektickú interpretáciu: ak ide o ustalovanie a ucelovanie poznatkovej štruktúry, venuje sa podľa neho väčšia pozornosť zreteľu syntaktickému, ak ide o nové poznatky, prichádza k slovu skôr sémantická a denotatívna funkcia.

Na spomenutej štúdií vidieť u Hrušovského najvýraznejšie pozitívnu kontinuitu so staršími náhľadmi Teórie vedy a Problémov noetiky. Súčasne tu vidieť, že ide stále o aktuálnu a teoreticky závažnú problematiku, ktorú Hrušovský riešil a rieši. Obrátene, na Teórii vedy a na všetkých prácach poučených novopozitivismom si možno ozrejmiť dôvody Hrušovského dištancu od subjektivismu a agnosticizmu radikálnych novopozitivistov. Hrušovský nerezignuje na ontologický problém a trvá na pojme reality. Uvedomuje si riziko povrchnosti takej filozofie, ktorá svoj predmet zakladá síce na výsledkoch vedy, avšak vedy poňatej subjektívne fenomenalisticky. No chápe i naivnosť tých realistických koncepcií, ktoré objektívnu realitu chápu v zmysle dancj, hotovej substancie a predpokladajú ideálnu ontologickú rovinu. Problém reality stavia Hrušovský vedecky, t. j. ako problém objektívneho, vedecky adekvátneho a praxou overeného poznania zákonov skutočnosti. Zmyslom široko rozvádzaného problému kauzality v jeho starších prácach²⁰ je ozrejmienie súvislostí a korešpondencie medzi objektívnou skutočnosťou a jej pojmovovo vedeckým vyjadrením, medzi zákonitosťou objektívnej skutočnosti a zákonmi vedy. Už tu sú obsiahnuté jeho základné tvrdenia, oponujúce pozitivistckej noetickej rezerve: „keby nebolo reálnej zákonitosti, nemohli by sme formulovať ani empirické zákony, keby nebolo pravidelnosti prírodného diania, nemohli by sme formulovať ani vedecké prognózy“.²¹ Vedecké pojmy a zákony vyslovujú teda principiálne reálne takty a procesy. Veda, aj keď nie vyčerpávajúcím spôsobom a absolutisticky, predsa vždy s perspektívou hlbšieho a hlbšieho prenikania do skutočnosti podáva také zákony, ktoré vyjadrujú podstatné štruktúralne a dynamické zákonitosti reálneho sveta.²²

Dôrazom kladeným na skúsenostnú a vývinovo historickú stránku vedeckého poznania hlási sa Hrušovský od začiatku k dynamickému, procesnému poňatiu pravdy a súčasne dynamicko-štruktúralnému poňatiu reality.²³ Teoreticky naj-

²⁰ Porovnaj *Teória vedy* 60–71, *Vývin vedeckého myslenia* 50–79, *Problémy noetiky* 70–86, *Engels ako filozof* 41 n.

²¹ *Teória vedy*, 63.

²² *Engels ako filozof*, 41 n.; *Problémy noetiky*, 70 n.; *Problémy, portréty, retrospektívy, Tri iniciatívy v dejinách filozofie*, 106 n., atď.

²³ Porovnaj *Filosofický časopis ČSAV* 1965, *Problémy, portréty, retrospektívy*, 1965, *Strukturierung und Apperzeption des Konkreten*, 1966.

pregnantnejšie rozpracúva toto hľadisko v štúdií *Štruktúra a dialektika*, v ktorej sumuje a dialekticky prehľbuje svoje náhľady zo staršieho obdobia.

Už sme naznačili, že substancialistické chápanie reality a absolutistické chápanie substancie Hrušovský nikdy neprijímal. V istom čase sa v tom mohol vidieť vplyv novopozitivismu, keď písal, že nič také ako nemenná ontologická substancia neexistuje, alebo ináč povedané, „že pojmové sústavy empirickej vedy sú v stave vyjadrovať iba štrukturálne a funkčné vzťahy reality, no nie jej podstatu“.²⁴

Z kontextu Hrušovského vtedajších prác dá sa však jasne pochopiť — a sám na to neskôr, upozorňuje — že spomenutá formulácia súvisela predovšetkým so situáciou vo filozofickom myslení na Slovensku, kde prevládala ešte teologická interpretácia pojmu podstaty a nebolo dostatočne ustálené filozofické názvoslovie.²⁵ Nijako to neznamená odmietanie substancie v zmysle samostatnej existencie vonkajšieho sveta, ani stotožňovanie substancie s nepoznatelnou vecou o sebe a rovnako ani redukovanie podstaty na akékoľvek možné vedecké poznanie o nej.

Substanciu Hrušovský predpokladá aj v zmysle ontologickom aj gnozeologickom, avšak s ohľadom na dynamizmus a štruktúrovanosť samej skutočnosti, ako i s ohľadom na dynamizmus skúsenosti a špecifický charakter vedeckého poznania. Treba vidieť nezaujate, že k takémuto diferencovanejšiemu riešeniu ontologických a gnozeologických otázok, než sa to u nás bežne robilo (a to i na pôde materialistickej filozofie), dospel Hrušovský práve zásluhou styku a diskusie s novopozitivismom. Preto sú už jeho staršie práce v mnohom ohľade predznačením dialekticko-štrukturálneho, dynamického poňatia skutočnosti.

Čo znamená myšlienka dynamickej štruktúry reality? Hrušovský síce podrobne a systematicky túto otázku nespracoval, avšak systematicky sa k nej vracia takmer vo všetkých svojich prácach. Ako možno zistiť, ide mu v podstate o nasledujúce zdôraznenie:

1. Akcentovanie vzťahov pred vecami, t. j. fakt, že v poznaní skutočnosti nejde o nájdenie jej prvkov, ktoré by boli navzájom vo vonkajších vzťahoch, ale o odhalenie podstatných vzťahov a štrukturálnych zákonitostí, ktoré vyjadrujú spôsob existencie každého materiálneho predmetu.

Dynamicko-štrukturálne chápanie reality obhajuje Hrušovský už v práci *Engels ako filozof* roku 1946: „Celý svet je sústavou prenikajúcich sa a reálne súvisiacich vzťahov, ktoré určitým spôsobom reagujú, nech kdekoľvek nastane nejaká zmena, nech kdekoľvek sa vynorí alebo zanikne nejaký jav. Dynamická štruktúra, ktorou je svet, je sieťou stálych napätí, s rozmanitými a kolísajúcimi intenzitami a formami. Reálna skutočnosť je teda organickou štruktúrou predmetných súvislostí a podmieneností, a to štruktúrou dynamickou, plnou pohybu a dialektických tenzií, v ktorej jednotlivé konkrétne javy sa ustavične menia, vyvíjajú, vynárajú a zanikajú.“²⁶

²⁴ *Problémy noetiky*, 17.

²⁵ Porovnaj *Tri iniciatívy v dejinách filozofie*, 119.

²⁶ Porovnaj *Problémy, portréty, retrospektívy*, 33.

Stanovisko priority vzťahov pred vecami neprotirečí existencii materiálnej skutočnosti a predmetov ako samotnej realite. Vyjadruje skôr fakt, že v poznaní nemôžeme dôjsť ďalej než k poznaniu ich pôsobenia, ich vzájomných súvislostí a vzťahov. Je teda v gnozeologickej rovine zdôvodnené relačným charakterom nášho poznania. Má však zásadný dosah pre chápanie ontologického problému. Hrušovský je presvedčený, že relačné pojmy vo svojej špecifickej štruktúrálnej konfigurácii vyslovujú alebo racionálne postihujú viac-menej adekvátne samu ontologickú kvalitu jednotlivých oblastí reality. Inými slovami to znamená, že principiálne môžeme rozlišovať iba otázku kvality poznávaného objektu a otázka bytia je otázkou nezávislosti materiálnej reality, ktorá zostáva nevyčerpatelným prameňom a predmetom nášho poznania.

Ako ukazujú mnohé dnešné pokusy o dialektickú ontológiu, otázku rozrušenia starého substancialistického poňatia skutočnosti spájajú aj iní filozofi dialekticko-materialistickej orientácie s odhaľovaním hlbokých štruktúrálnych vzťahov a zákonov skutočnosti. Dialektické skúmania sústredili sa predovšetkým na dynamiku, pohyb či pohybový zákon daného javu či oblasti skutočnosti, ktorá vyjadruje práve to, čo charakterizuje konkrétny spôsob existencie daného javu. Hrušovský javí sa nám aj v tejto súvislosti ako priekopník aktuálnych, modernou vedou a filozofiou potvrdzovaných náhľadov. Mnohé z nich vyslovil už pred dvomi desaťročiami, neskôr napr. v *Troch iniciatívach v dejinách filozofie*, v knihe *Z minulosti a súčasnosti filozofie* a v svojej súčasnej tvorbe ich vyzdvihuje do centra pozornosti.

2. S myšlienkou dynamickej štruktúry reality súvisí zdôrazňovanie nekonečnej vertikálnej diferenciacie skutočnosti, existencie úrovní či rovín reality. To znemožňuje vede dôjsť kedykoľvek k definitívnym a konečným prvkom a absolútne verifikovateľným poznatkom. V tejto otázke je Hrušovský už prv známy svojím kriticismom a stanoviskom otvorenosti vedeckého systému. „Ak hovoríme, že v dialektike teórie a praxe prenikáme vždy hlbšie do podstaty skutočnosti, nesmieme sa nazdávať, že niekedy dosiahneme raz navždy uspokojivú, dokonale izomorfnú a adekvátnu teóriu, pokiaľ ide o najpodstatnejšie zákonitosti a štruktúrálnu diferenciaciu reality, pretože na každej rovine podstaty skutočnosti a na každom stupni vývinu vedy vždy ostáva pre vedecký výskum ešte čosi základnejšieho a hlbšieho, vždy sa objavujú fundamentálnejšie štruktúrálne súvislosti materiálneho sveta a vždy sa budú vynárať hlbšie subštruktúry alebo infraštruktúry reality.“²⁷

3. Zo štruktúrálnej a dynamickej reality povahy vyplýva konečne fakt, že interpretačná pojmová aparatúra musí zodpovedať tejto povahe, čiže musí tvoriť rovnako štruktúrálne usporiadanie svojich kategórií a súčasne ich kontextuálny súvis. To znamená toľko, že kategórie musia navzájom súvisieť ako jednotlivé stránky skutočnosti a relatívne úplné pochopenie jednej vyžaduje znalosť celku ostatných a organickoštruktúrálnu spätosť s kategóriami iných vedných oblastí.²⁸

Hrušovský od prvej do poslednej knihy zdôrazňuje, že filozofické kategórie,

²⁷ Tamže, 13.

²⁸ Tamže, 36, 41, 42.

utvárajúce sa v dialektickej súhre historického rozvoja poznania a materiálno-výrobnej a spoločenskej praxe ľudí, umožňujú prenikať vždy hlbšie do podstaty sveta. V tomto procese vzrastá súčasne ich objektivita, t. j. stávajú sa adekvátnejšími nástrojmi poznania objektívneho sveta. To je to, čo rozumie Hrušovský pojmom vývinu vedy. Bez pochybností uvádza pritom kategórie dialektického materializmu ako nateraz najadekvátnejší prostriedok na vyjadrenie povahy objektívnej reality.

V štúdiu *Dialektika a štruktúra* sústreďuje pozornosť na najdôležitejšie filozofické kategórie (podstata, kvalita, jav, celok, časť atd.). Centruje ich pritom okolo kategórie štruktúry a protirečenia. Hrušovského analýzy, škoda že príliš stručné a zhustené, ukazujú sa tu v totálnej opozícii oproti starému dogmatickému poňatiu týchto kategórií. Ide mu o ich nové dialektické poňatie, presnejšie o konkretizáciu dialektického modelu reality pomocou kategórie dynamickej štruktúry. Podobne ako dnes aj Iljenkov a Cibulka — interpretuje kategóriu protirečenia ako najhlbší zákon reality a jej štruktúrálnych procesov. Z tejto kategórie vyplýva, že existuje primárne pohyb, dianie, zmena a vývin vecí, že pokoj a nehybnosť predmetov a javov sú vždy len relatívne. Protirečenie v najhlbšej podstate javu je impulzom jeho kvalitatívneho utvárania, iniciátorom pohybu a všetkých štruktúrálnych zmien. Pre oblasť gnozeologickú z toho vyplýva, ako dopĺňa Hrušovský svoje staršie hľadiská, že poznanie základnej štruktúrálnej zákonitosti skutočností nemôže byť nejaký momentálny prierez jej štruktúrou, ani len podstatnými zložkami tejto štruktúry (ktoré sú iba relatívne stále), ale musí byť súčasne poznaním rozporného pohybu tejto štruktúry alebo základného vývinového zákona, t. j. samopohybu. So zaujatím o hlbokú vnútornú dialektiku sumuje Hrušovský svoje úvahy tak, „že dynamické možno vyvodzovať iba z protirečivosti hybných momentov, a nie z rozpornosti statických určení“.²⁹

Je iste zadosťučinením pre mysliteľa, ktorý sa dlhé roky zapodieval určitými myšlienkami, keď ich vidí živé a pôsobiace v kontexte svetovej filozofie. Dnes sa nielen v Československu, ale napr. i vo Francúzsku, Poľsku i vo SSSR venuje otázkam dialektiky a štruktúry veľká pozornosť. Pomocou nich sa pokúšajú mnohí marxistickí filozofi o novú interpretáciu kategórií dialektického materializmu. Bolo by žiadúce, aby posledná nemecká práca Hrušovského *Strukturierung und Apperzeption des Konkreten* našla zaslúžený ohlas aj vo filozofických kruhoch zahraničných odborníkov.

*

S myšlienkou kvalitatívnej štruktúrovanosti a členitosti reality, ako sme už spomenuli, súvisí u Hrušovského dôležitá črta: zdôrazňovanie špecifičnosti pohybov alebo organizačno utváracích princípov pre jednotlivé špecifické úrovne či systémy. Charakteristikou štruktúrovanej totality sú nielen súvislosti, podmienenosti a prenikanie sa zložiek reality, ale aj ich relatívna svojzákonnosť a vnútorná pohybová imanencia. Táto podstatná ontická charakteristika skutočností odráža sa aj vo vedeckých pojmoch a kategóriách podľa požiadavky adekvácie na príslušný systém.

²⁹ Porovnaj *Problémy, portréty, retrospektívy*, 35.

V svojich starších prácach (*Teória vedy, Vývin vedeckého myslenia*) dokazoval Hrušovský veľmi pádne na kategórii kauzality jej všeobecnú platnosť i špecifické formy platnosti v biotickej a abiotickej oblasti, prípadne ešte ďalej v oblasti spoločenskej, psychologickej atď. Toto stanovisko kládol ako opozíciu proti neprimeranej expanzii fyzikalizmu (podobne i vitalizmu) do oblasti, ktoré im systémovo neprislúchajú. Dištancuje sa od pozitivizmu a redukčného typu scientizmu a v súvisi s dialekticko-materialistickým hľadiskom kvalitatívnej diferencovanosti sveta pokladá snahu vysvetľovať celok prírodného diania jediným princípom za prežitok starej éry prírodných vied.

Špecifičnosť abiotickej a biotickej oblasti, pre ktorú uvádzal konkrétne argumenty z Driescha a Bertalanffyho, je myšlienka aktuálna aj v súčasnej filozofii. Nastoluje ju najmä vo forme problému otvorených a uzavretých systémov a skúmaniu ich systémovej rozdielnosti. Poukazuje pritom na fakt, že otvorené systémy sa správajú polárne antiteticky k systémom uzavretým.³⁰ Myšlienka antitetičnosti nevedie ho k dualizmu, ale k zdôrazneniu relatívnej samostatnosti a špecifičnosti utváracích princípov v rámci jednotnej materiálnej štruktúry skutočnosti. Dnes je otázka otvorených systémov dôležitá napríklad aj pre objasnenie odlišnosti živého organizmu od kybernetického systému, rozlíšenie človeka od stroja, spoločnosti od automatického mechanizmu, v ktorých dochádza k mnohým zjednodušeniam ako kedysi v otázke vzťahu fyziky a biológie.

V širšom význame sú spomínané myšlienky pre Hrušovského antiredukčným metodologickým prostriedkom a trvale uplatňovanou metodologickou smernicou: poznávať a rešpektovať v danej štruktúre jej imanentnú zákonitosť, to je to, v čom sa nedá redukovať jedna zákonitosť na druhú, v čom sú sui generis a majú svoje špecifické utváracie determinanty. Hrušovskému ide aj tu, prirodzene, o dialekticky poňatú štruktúru a jej vývinový zákon a dialekticky dvojsmerný vzťah, kde imanentné a vnútorné je samo osebe rozporné a súčasne stimulované vonkajším. Tým sa napríklad komentuje aj myšlienka samopohybu, ktorý Hrušovský chápe v relatívnom zmysle, pretože každý jav sa pohybuje vždy vnútri určitým spôsobom štrukturovanej superštruktúry.

Plodnosť tohto metodologického hľadiska, ktoré v abstraktnej rovine dovedol dnes Hrušovský na vysoký stupeň rozpracovanosti, konkrétne vyskúšal a veľmi úspešne už vo svojom *Vývine vedeckého myslenia*.³¹ Štrukturalizmus tu spája organicky s hľadiskom historicko-materialistickým, nakoľko ide o vývin štruktúry (vedecké myslenie), ktorá sa diferencovala v rámci širšieho spoločenského systému. Na tomto špecifickom príklade rozvádza celú dialektiku utvárania sa štruktúry vedeckého myslenia v závislosti od širších štruktúrálnych súvislostí (v tomto prípade filozofia, náboženstvo, umenie) a v závislosti od vonkajších mimoštruktúrálnych súvislostí (spoločenský vývin, stimuly z existenciálneho a životného prostredia). Základné charakteristiky vedeckého myslenia a jeho

³⁰ *Problémy, portréty, retrospektívy*, 26, 27.

³¹ Porovnaj I. kap. Vývinu vedeckého myslenia, ktorá ani po rokoch nestratila nič zo svojej teoreticko-metodologickej aktuálnosti a správnosti. V oblasti historickej problematiky patrí k tomu najlepšiemu a podstatnému, čo Hrušovský napísal.

historických etáp postihuje autor v tejto knihe citlivo a nezjednodušené práve preto, že celú sieť súvislostí interpretuje dialekticky a s hlavným dôrazom na genézu a imanentnú zákonitosť vývinu sledovaného vedeckého systému.

Rovnako diferencované hľadisko uplatňoval Hrušovský vo svojich starších prácach z dejín filozofie. Konkrétnu metodológiu výskumu dejín filozofie rozpracoval v niekoľkých zásadných štúdiách, ktorými sa v pravom zmysle slova stal zakladateľom tradície vedeckých dejín filozofie u nás.³² Závažný význam majú, pokiaľ ide o dejiny filozofie, predovšetkým jeho dve monografické práce, *Francis Bacon a rozkvet anglickej filozofie* a *Engels ako filozof*.

Postava Bacona priťahovala Hrušovského nielen objektívne, t. j. preto, že na nej mohol široko ilustrovať problematiku prechodu zo stredovekého do novovekého myslenia, ale i subjektívne. V Baconovi vyzdvihuje Hrušovský iniciátora empirizmu a skúsenostnej vedy, teda pozície jemu samému blízkej. V ňom vidí zakladateľa programového vedeckého utilitarizmu, podľa ktorého sa pokrok ľudstva viaže na vedu, na poznanie, zvládnutie a využitie prírody. Hrušovský vnútorne sympatizuje so slávnou Baconovou devízou „vláda ľudí spočíva len v technike a vo vedách“ alebo „vedenie je moc“. Vidí v nej vyjadrenie faktu, že práve veda je najdôležitejší prostriedok budovania a upevňovania „regnum hominis“,³³ že predstavuje najreálnejšiu silu človeka, pravda, keď zachováva v skutočnosti správne postupy, keď je nedogmatická a otvorená pokrokovým potrebám človeka a spoločenskej praxe. Rozbor jednotlivých tém Baconovho diela, zhodnotenie jeho významu pre vývin myšlienkových dejín a jeho začlenenie do dobových ekonomicko-triednych i všeobecne kultúrnych podmienok svedčia o dôkladnej metodologickej a materiálovej pripravenosti autora.

Aj na výbere a interpretácii Engelsovej filozofie sa prejavuje Hrušovského vnútorné zaujatie pre vedeckú filozofiu, ktorej novú historicky najrozvinutejšiu formu nachádza práve v dialektickom a historickom materializme. Teoretické iniciatívy vo filozofii mu koincidujú so spoločenskými revolučnými pohybmi. Prerod a rozmach hospodárskej štruktúry každej epochy vyžaduje si predovšetkým vedu a techniku, vedeckú metodológiu a teóriu, z ktorých sa opäť inšpiruje filozofia a filozofické myslenie. Antická filozofia, renesančná filozofia, ranoburžoázny materializmus a empirizmus, dialektický materializmus a marxizmus predstavujú sa v Hrušovského prácach ako výraz dialektickej súhry ekonomicko-sociálnych potrieb a vedecko-mysliteľskej praxe. Tak sa realizuje pokrok ľudstva, t. j. prekonávanie starého zavŕšeného stupňa stupňom novým a novou spoločenskou organizáciou, založenou na hlbšom poznaní a dokonalejšom zvládnutí prírodných a spoločenských mechanizmov.

V práci *Engels ako filozof* venuje Hrušovský pozornosť špecifike marxistic-

³² Porovnaj pozn. 13. Historicko-filozofická problematika je v Hrušovského diele vôbec výrazne a významne zastúpená. Popri metodologických skúmaníach vracia sa často Hrušovský k profilom významných filozofov a mysliteľov (Leibniz, Kant, Herder) i k prehľadným vybraným kapitolám z dejín filozofie (napr. *Tri iniciatívy v dejinách filozofie*, *Z minulosti a súčasnosti filozofie*). Hrušovskému patrí iniciatívna zásluha o výskum dejín slovenskej filozofie a v súčasnosti o veľké kolektívne podujatie slovenských historikov filozofie, *Antológiu z dejín svetovej filozofie*.

³³ Porovnaj *Francis Bacon a rozkvet anglickej filozofie*, 57—62.

kého vedeckého náhľadu, no nechápe ho ešte metafyzicky izolovane od súčasnej filozofie a dobového vedecko-teoretického myslenia. Práve naopak, marxistickú filozofiu chápe tu ešte Hrušovský v zmysle Marxovej a Heglovej predstavy ako výraz syntézy doby, „syntézy poznania o vesmírnom, prírodnom a spoločenskom dejstvení v jeho pohybe, v jeho vývine, v jeho jednote i v jeho protikladoch“.³⁴

Pritom Hrušovského dôvera vo vedecký pokrok, ktorou sa vždy vyznačoval ako spriaznenec Baconov, Carnapov i Marxov a Engelsov, sa tu spája s presvedčením, že nová socialistická epocha, založená všestranne na vedeckom základe, prinesie i humanistické premeny do ľudského života. No práve v súvisi s tým odhaľuje sa aj určitý utopizmus takej vedeckej pozície, ktorá požiadavku vedeckosti a pokroku chápe vcelku izolovane od iných analýz človeka a komplexného poznávania ľudskej skutočnosti. Hrušovský, pravda, nestráca teoreticky zo zreteľa tieto širšie štrukturálne súvislosti vedy a filozofie. Hodno na záver pripomenúť jeho programové slová, ktoré v tejto otázke formuloval kedysi a na ktorých vždy trvá. „Skutočná veda a filozofia vylučujú akýkoľvek dogmatizmus a akékoľvek absolútne kritériá pravdy, akékoľvek tézy o vyčerpávajúcom rozbere a poznaní reálnej skutočnosti. Charakter a vývinový význam každého špeciálne filozofického prínosu závisí od toho, ako tvorivo reaguje na štrukturálne napätie v celkovej kultúrnej a spoločenskej oblasti a ako zodpovedá celkovej línii spoločenského pokroku. Práve tieto teórie najvýdatnejšie podmieňujú filozofickú tvorbu, stimulujú jej vývin a jej životnosť.“³⁵

Netreba azda ani osobitne prizvukovať — stačí sa pozrieť na register Hrušovského tvorby — jeho mnohostrannú zainteresovanosť, bytostnú kultúrnosť a citlivosť na hlavné umelecké a humánne hodnoty. Svedčí o tom aj jeho trvalé angažovanie sa v kultúrno-umeleckom živote na Slovensku, jeho chápaný vzťah k sociálno-psychologickej problematike človeka, problémom estetiky atď., atď.

Metodologicko-teoreticky, ako ukazuje jeho dielo, je však zásadne vyhranený v duchu scientizmu. V tomto duchu chápe a rieši aj filozofické a iné kultúrno-ideové problémy. Preto ho treba, ako každú vyhranenú osobnosť, hodnotiť z hľadiska toho, čo práve na tejto línii pozitívneho a novátorského v našom prostredí realizoval. Nebolo toho málo a neboli to úlohy malé, ktoré riešil a za ktoré mu slovenská filozofia bude trvale vďačiť. Treba si len priať, aby Igor Hrušovský v svojej ďalšej práci mohol dopovedať a systematizovať svoje doterajšie náhľady v jednotlivých oblastiach a obohacovať nimi naše filozofické myslenie.

ТЕОРЕТИЧЕСКАЯ ИНИЦИАТИВА ИГОРЯ ГРУШОВСКОГО

Елена Варшова

По случаю шестидесятилетия со дня рождения И. Грушовского автор посвящает настоящую статью анализу основных философских проблем, трактующихся в трудах этого ученого.

³⁴ *Engels ako filozof*, 27—30.

³⁵ *Filozofia XXI*, 1966, 1, 5.

Грушовский является самым выдающимся представителем scientistically направленной философии в Словакии. Своими теоретическими трудами, педагогической и культурно-организационной деятельностью он оказал такое влияние на формирование словацкой философии, как никто из его предшественников и современников.

Философское развитие Грушовского определяется несколькими областями интереса. Во-первых, это интерес к научно-теоретической проблематике и философско-методологическим вопросам, как были выдвинуты, главным образом, неопозитивистами. Во-вторых, интерес к закономерностям развития науки и философии (в более широких рамках исторического развития общества), как они трактовались историко-материалистическими и структуралистскими методами, и, наконец, интерес к вопросам диалектики, основных философских категорий, прежде всего категории структуры и противоречия.

Все эти проблемы (инициативно внесенные в словацкую среду) Грушовский развивал на высоком теоретическом уровне и в связи с самыми передовыми стремлениями философов всего мира. Его труды, относимые к более древнему периоду, *Теория науки* (1941), *Развитие научного мышления* (1942), *Френсис Бекон и расцвет английской философии* (1945), *Критика интуитивного реализма* (1945), *Энгельс как философ* (1945), *Проблемы гносеологии* (1948) и новейшие работы: *Проблемы, портреты, ретроспективы* (1965) и на немецком языке написанная *Strukturierung und Apperzeption des Konkreten* дают систематическое толкование проблематики научного познания, его сущности и указывают на значение его гносеологии и логики, его общественной функции и внутренней специфической структуры.

Последние работы Грушовского, на которых автор статьи сосредотачивает свое внимание, представляют собой вершину теоретических стремлений к динамическо-структурному пониманию действительности, к динамическо-процессуальному пониманию природы и к созданию динамическо-структурной научной системы.

THEORETICAL INITIATIVES OF IGOR HRUŠOVSKÝ

Elena V á r o s s o v á

The study is devoted to an analysis of basic philosophical problems in Igor Hrušovský's work on the occasion of his 60th birthday. Hrušovský is the most outstanding representative of the scientistically oriented philosophy in Slovakia. By his ample theoretical work, pedagogical as well as cultural-organizing activity, he influenced the Slovak philosophy as nobody else of his predecessors and contemporaries.

Hrušovský's philosophical evolution was determined by several groups of interests: first, his interest in scientific-theoretical problems and philosophico-methodological questions as introduced, in particular, by Neo-positivists; secondly, his interest in laws of scientific and philosophical development (in the broader meaning of social-historical evolution) as treated with by the historico-materialistic and structuralistic method; finally, his interest in questions of dialectics and in fundamental philosophical categories, in particular the category of structure and contradiction.

All these problems brought by Hrušovský into Slovak environment in a stimulating way, were developed by him on a high theoretical level and in connection with the most progressive world philosophical endeavours. His works from the earlier period, *Theory of Science* (1941), *Evolution of Scientific Thought* (1942), *Francis Bacon and Prosperity of English Philosophy* (1945), *Criticism of the Intuitive Realism* (1945), *Engels as a Philosopher* (1945), *Problems of Noetics* (1948), and the latest works *Problems, Portraits, and Retrospectives* (1965), and *Strukturierung und Apperzeption des Konkreten*, published in German, give a systematic explanation of the

problems of scientific cognition, its basis and meaning, its social functionality, and inner specific structuredness.

The lastly mentioned works by Hrušovský, at which our attention is focused, represent culmination of his theoretical endeavours to understand reality in a dynamic-structural way, to understand nature from the dynamic standpoint and that of process, as well as of his endeavours at a dynamic-structural scientific system.